

Språket får gärna märkas!

O lle Hellströms krönika i Läkartidningen 21/2001 fick mig genast att reflektera över våra olika skäl till att uppskatta författare. Hellström: »Det är kanske med språket och innehållet i en bok som med kroppen och hälsan. När handlingen fånglar oss, tänker vi som läsare inte på närvaron av ett språk.«

För mig – och gissningsvis många fler – är det delvis tvärtom. Naturligtvis uppskattar jag en väl berättad historia, men i de allra bästa fallen kan författarens språk i sig vara skälet till uppskattningen. Så är fallet med tre av mina favoriter: Frans G Bengtsson, Peter Englund och Fritiof Nilsson Piraten.

Piratens skröner – där det alltid är lika omöjligt att fundera ut var verkligheten tar slut och fabuleringen sätter in – hade inte varit hälften så njutbara, om det inte varit för hans mästerliga, noggrant utmejslade språk. »Det gick långsamt, när han plitade och skrev / men till slut resultatet desto bättre blev«, sjunger Östen Warnebring i Balladen om Fritiof Nilsson Piraten.

Omdömet om Tranås, där Piraten en tid var verksam som advokat, kan tjäna som blixtbelysning: »...en stad med ett dussin bönehus, men ingen kyrka, en vattenkuranstalt, men inget systembolag, och en trana i stadsvapnet i stället för den kanin, sittande på en pinnstol, som hade varit en sannare bild av stadens väsen« (ur Flickan med bibelspråken).

På samma sätt har Peter Englund förtjänat sitt rykte inte bara för sitt sätt att skriva historia, utan också för själva språket. »Vi har givetvis fallet Gustav III, skjuten på nära håll med en pistol laddad med två blykulor, fem hagel och sex böjda spiknubbar. De adliga sammansvurna som slog ut attentatet mot honom på den kända operamaskeraden den 16 mars 1792 kunde snart ringas in av den unikt duglige polismästaren Nils Henric Liljensparre. Nutida kolleger bleknar vid jämförelse med denne, som redan klockan tio på morgonen dagen efter brottet kunde låta häkta gärningsmannen.

I modern tid återfinns mordet på Olof Palme, en smärtsam händelse som vi ännu inte sett slutförd. Hans mördare är fortfarande anonym. Detta trots en historiskt sett kolossal insats – kolossal då i meningen antal pärmar, kilo hop-

samlat papper, övertidstimmar, förbrukade liter Tippex, etc. Det är givetvis plågsamt att tänka sig möjligheten att Palme, i likhet med Gustav III, föll offer för en vittförgrenad sammansvärjning, som vi dock, i motsats till 1792, ej fått se rotad ut eller ens lagd i blotta.

Nu gick allt i stöpet bland annat därför att kungen vägrade dö eller ens falla, när skottet träffade honom i ryggen, en bit ovanför den vänstra höften. Istället lät han bära sig därifrån på en skinnklädd karmstol, glatt pladdrande. När han sedermera avled nästan två veckor efter dådet var det en följd av olika komplikationer som den samtida läkarvetenskapen inte visste att hantera. Vid det laget hade all luft gått ur de stackars sammansvurna som alla fann sig finkade av den oförskräckte hr Liljensparre« (ur Om Karl XII:s död och andra mord i essäsamlingen Förflutenhetens landskap).

Frans G Bengtsson, slutligen, intar en särställning. De, som i likhet med mig fallit fullständigt för hans mest kända verk, Röde Orm, har knappast undgått att lägga märke till de mästerligt genomförda illusionen av att boken verkar vara skriven omkring år 1 000 e Kr – trots att vi vet, att det dröjde ytterligare drygt 940 år, innan den till synes lätt framflytande texten – med alla sina makalösa inslag, äventyr och formuleringar – formades under sju år av mödosamt arbete. (Kontrasten blir märkbar, när man läser Jan Guillous medeltidsepos. Han skriver inte dåligt, men det märks att det är en nutidsmänniska som skriver om förfluten tid.)

Den, som också läst FGBs essäer, inser snart, att denna suveräna språkbehandling var oberoende av materialet. Medeltida rovriddare och tjuvar, soldater och författare, natur och kultur – allt kunde han skriva om med samma fantastiska språk.

Mot slutet av sitt liv bodde han i norra Västergötland – vid älven, som i forna tider hette Amn, men numera kallas Gullspångsälvy, »som faller sig lättare och låter som om det vore fråga om ett avloppsdike från ett municipalsamhälle«. Amn gav också namn åt Amneholm, ett fäste, som Eriks av Pommern fogdar byggde på en ö i älvens mynning ut i Väneren.

I essän En gammal ek – ur samlingen För nöjes skull, likaså skriven under 1940-talet – funderar han över, vad

som tilldragit sig kring just ett sådant träd i trakten.

»Jag tror inte den fanns när Olof Haraldsson av Norge landsflyktig drog denna vägen ner; kanske inte ens när de tre kungasönerna slog ihjäl på Älgarsås. Men vid tiden för nästa bekanta tilldragelse i dessa trakter, slaget vid Hova och brädspelet i Ramundeboda, kan den kanske ha börjat så smått; och när Englebreds folk hade ärende hitåt, bör den ha varit ett vackert träd.

Det är en egendomlig känsla att brandrök från Amneholm borta vid älvmyningen mycket väl kan ha drivit fram över dessa samma grenar som jag nu ser, den gång då pomrarens glada hejdukar därstädes avbrötos i sina ekonomiska nyordningar här i trakten. Dessa Amneholmsfogdar synas, när man tänker efter, ha varit av påfallande modern läggning, med koncentrationsläger för tredskande folk på ett par stenflak ute i Väneren, som därefter hetat Hungeröarna; men med sina pigga metoder hade de ändå på något sätt räknat fel; ty gammalmodigt folk kom ner norrifrån med yxor och armborst och stormade som hastigast fästet och tände på, och lössläppt folk från Hungeröarna dansade kanske ett varv runt brasan, om krafterna räckte till. Och Amneholm, liksom andra liknande ekonomiska nyordningscentra runt om i landet, fick därefter 'ligga i svartom brandom'«.

De flesta skrivkunniga skulle ha kunnat skildra ovanstående händelser och tankegångar i någon form av faktiska ordalag – med mer eller mindre överhängande risk för ett tämligen platt resultat rent språkligt. Få av oss skulle komma ens i närheten av dessa tre skribenters virtuosa hantering av språket – ett skäl bättre än de flesta att läsa dem. De håller för åtskilliga repriser.

KRÖNIKÖR: **Bror Gårdelöf**
Linköping
Bror.Gardelof@lio.se